

تحلیل هنجارین رژیم کنترل فناوری موشکی و الزامات دفاعی جمهوری اسلامی ایران

نویسنده: دکتر نادر ساعد^۱

تاریخ دریافت مقاله: ۸۶/۴/۱۶

تاریخ تأیید مقاله: ۸۶/۵/۸

صفحات مقاله: ۴۳-۶۸

چکیده

رژیم کنترل فناوری موشکی (MTCR)، یکی از رژیم‌های چندجانبه محدود در عرصه کنترل نقل و انتقال بین‌الملل فناوری و اقلام دوگانه قابل استفاده در تولید و گسترش توانمندی موشکی و پرتابه‌هاست که به ابتکار آمریکا در دهه ۱۹۸۰ شکل گرفته و به دلیل راهبردهای ملی آمریکا علیه گسترش سلاح‌های کشتار جمعی روند رو به گسترشی را در پیش گرفته است. در این تحلیل، بنیادها و چارچوب کارکردی این رژیم، از منظر حقوق بین‌الملل مورد نقد قرار می‌گیرد و مبانی توجیهی توانمندی موشکی کشورمان نیز ارائه و ارزیابی می‌شود.

* * * * *

کلید واژگان

رژیم کنترل فناوری موشکی، حقوق بین‌الملل، امنیت منطقه‌ای، صلح و امنیت بین‌المللی، چندجانبه‌گرایی، کنترل صادرات

۱ - دکترای حقوق بین‌الملل؛ مدیر گروه صلح مرکز کرسی حقوق بشر، صلح و دموکراسی دانشگاه شهید بهشتی.

مقدمه

رژیم کنترل فناوری موشکی (MT R)،^۱ زاینده ابتکار آمریکا برای جلوگیری از دستیابی برخی کشورهای موردنظر این کشور به موشک‌های بالستیک است و با مسأله ایجاد مناطق عاری از موشک تفاوت بسیار دارد. پس از دهه ۱۹۷۰، نگرانی آمریکا از فعالیت‌های موشکی لیبی و عراق از یک سو و اقدام دولت هند به آغاز برنامه‌ای درخصوص تجهیزات فضایی در سال ۱۹۸۰، موجب شد با همکاری و همیاری شش کشور دیگر، MT R نهایتاً در سال ۱۹۸۷ به‌منظور کنترل تبادل فناوری و تجهیزات قابل استفاده در تولید موشک‌های قادر به پرتاب سلاح‌های هسته‌ای (موشک‌های با برد بیش از ۳۰۰ کیلومتر و وزن بیش از ۵۰۰ کیلوگرم)^۲ ایجاد گردد.^(۲)

مسأله موشک‌های بالستیک و گسترش آن‌ها از حیث نوع، تعداد و برد یکی از نگرانی‌های فزاینده جامعه جهانی در عصر حاضر است. فناوری موشک‌های بالستیک دیگر به کشوری معین محدود نمی‌شود. وجود برنامه‌ای موشکی در بسیاری از کشورهای جهان، این امر را بدیهی می‌نمایاند. به‌جز کشورهای هسته‌ای، تعداد زیادی از کشورها از پتانسیل و توانمندی‌هایی مختلف تولید و توسعه موشک‌های بالستیک برخوردارند.^(۳) در واقع، دسترسی به فناوری تخصصی و اطلاعات مربوط به توسعه این زمینه‌ها بسیار آسان‌تر شده است.

آزمایش موشک‌های بالستیک در سال‌های اخیر در بخش‌هایی از جهان نظیر آمریکای شمالی، شمال شرقی و جنوب آسیا و خاورمیانه، نمونه‌های مسلمی هستند که نگرانی‌های بین‌المللی را بیش‌تر کرده‌اند. این تحولات، کشورها را به

1 - Missile Technology Control Regime (MT R)

2 - Josef Goldblat, *Arms Control, A Guide to Negotiations and Agreement*, (London, SAGE Pub., 1996), p. 89.

تقویت توان دفاعی خود در برابر موشک‌های بالستیک به‌ویژه موشک‌های قابل استفاده برای پرتاب سلاح‌های کشتار جمعی واداشته است. در ایالات متحده، بحث بر سر ضرورت وجود یک سیستم دفاع ملی موشکی (NMD) سال‌ها تداوم داشته است که در آن، حامیان برنامه دفاع ملی موشکی، ایجاد و کاربرد سیستم‌های دفاع ضد موشک در فراسوی آن‌چه معاهده موشک‌های ضد بالستیک (ABM) اجازه داده را خواستارند. در نتیجه، این نگرانی قوت گرفته است که یک مسابقه تسلیحاتی جدید و پرهزینه در سطوح جهانی و منطقه‌ای پدیدار گردد و معاهدات بین‌المللی خلع سلاح موجود را در معرض آثار منفی قرار دهد.^(۴)

این نوشتار، ضمن ارائه تصویری کلی از وضعیت بسیار متحول مربوط به توسعه فناوری موشکی و وضعیت رژیم کنترل صادرات موشکی، برنامه‌های کاربرد غیرنظامی یا دفاعی موشکی را ضمن نگرشی به پیامدهای آن بر صلح و امنیت بین‌المللی جهانی یا منطقه‌ای مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد و از رهگذر آن، زمینه ارزیابی تهدید سیستم‌های موشکی کشورهای منطقه برای امنیت جمهوری اسلامی ایران را فراهم خواهد کرد.

بند اول: تحلیل و ارزشیابی مقدماتی رژیم کنترل فناوری موشکی

تاکنون جامعه بین‌المللی نتوانسته است برای تنظیم تولید، اکتساب یا تجارب موشک، معاهده‌ای چندجانبه تدوین نماید. رژیم کنترل فناوری موشکی که در سال ۱۹۸۷ ایجاد شد، یک رژیم غیررسمی کنترل صادرات است که در پی محدود کردن گسترش آن دسته از سیستم‌های موشکی و فناوری‌های مربوط به آن‌ها «سیستم‌های راکت UAV» است که قادر به پرتاب و حمل ۵۰۰ کیلوگرم مواد منفجره تا حداقل ۳۰۰۰ کیلومتر هستند.^(۵) اگرچه در سال ۱۹۹۳ گستره MT R برای تحت پوشش قرار دادن موشک‌های قادر به پرتاب سایر سلاح‌های کشتار جمعی یعنی سلاح‌های شیمیایی و بیولوژیک، گسترش یافت^(۶) ولی قصد

آن، جلوگیری از برنامه‌های ملی کشورهای عضو این رژیم درخصوص توسعه سیستم‌های پرتاب سلاح‌های کشتار جمعی نبوده است. در ابتدای امر چنین به نظر می‌رسد که MT R، فاقد یک مرجع تصمیم‌گیرنده بوده و هر عضو آن مسئولیت اجرای تصمیمات گروهی از طریق وضع قوانین و مقررات ملی را بر عهده دارد. از این گذشته، بسیاری از کشورهای مهم تولیدکننده موشک، هنوز به دلیل عدم عضویت در MT R، خارج از دایره تعهدات رژیم اختیار مذکور قرار دارند و هیچ مبنایی برای تعمیم آن به کشورهای مذکور وجود ندارد. بدین ترتیب، یک رژیم محدود و غیرجهان‌شمول بوده و همانند برخی دیگر از رژیم‌های ناظر بر تسلیحات نظیر منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای و ABM، یک رژیم منع گسترش است نه خلع سلاح موشکی.

این مسائل، پیامدهای نامطلوبی بر معاهدات خلع سلاح و کنترل تسلیحات موجود بر جای گذاشته‌اند. در واقع، به گفته غربی‌ها تحولات اخیر در زمینه موشک‌های بالستیک و دفاع موشکی، ضرورت وجود قواعد چندجانبه فوری علیه گسترش فناوری موشک‌های بالستیک برای مقاصد نظامی را بیش از پیش مطرح می‌نماید. به عقیده آن‌ها انعقاد یک معاهده بین‌المللی درخصوص این موشک‌ها که متضمن قواعد مذکور باشد، چشم‌اندازهای پیشرفت آتی معاهدات موجود راجع به خلع سلاح و کنترل تسلیحات را - هر چند که اغلب ماهیتی نابرابر دارند - بسیار بهبود خواهد بخشید. این در حالی است که کارکرد کنترل فناوری موشکی، تضمین انحصار دارندگان توان موشکی است. آن‌ها بدون آن که خود و موشک‌هایشان را مشمول کنترل قرار دهند، توسعه فناوری موشکی در سایر کشورهایی را که جز دفاع هدف دیگری ندارند به نگاه اتهام می‌نگرند.

۱ - پیدایی MT R و فعالیت‌های چندجانبه انجام شده در چارچوب آن

رژیم کنترل فناوری موشکی در ۱۶ آوریل ۱۹۸۷ با اجتماع هفت کشور

صنعتی جهان (گروه ۷) یعنی آمریکا، فرانسه، آلمان، ایتالیا، کانادا، ژاپن و انگلستان ایجاد شد.^(۷) دستورالعمل مورخ ۱۶ آوریل ۱۹۸۷ که حاوی اهداف و اصول پیدایی این رژیم می‌باشد، دوبار در ۲۷ مارس ۱۹۹۲ و ۷ ژانویه ۱۹۹۳ مورد بازنگری قرار گرفته است.^(۸) اعضای MT R، نشست عمومی خود را سالانه تشکیل می‌دهند و ریاست آن به صورت چرخشی خواهد بود.^(۹) از آنجا که مبنای تأسیس این رژیم، یک معاهده به معنای حقوق بین‌الملل نیست، نهادهای تأسیسی آن نیز «سازمان بین‌المللی» به مفهوم حقوقی بین‌الملل و برخوردار از شخصیت حقوقی بین‌المللی نبوده بلکه بیش‌تر به مجامع سیاسی شباهت دارند. این رژیم از یک «نقطه تماس» برخوردار است که در پاریس مستقر است و وزارت امور خارجه فرانسه، کارهای آن را انجام می‌دهد. تمهید تشکیل نشست عمومی و تهیه و توزیع مقالات و اسناد کاری برای مباحث نشست‌های مذکور از جمله وظایف این نقطه تماس است. تصمیم‌گیری‌ها در نشست عمومی، با وفاق عام (کنسانسوس) صورت می‌گیرد.

هدف ابتدایی و اولیه ظاهری این رژیم همان‌طور که در دستورالعمل اولیه آن آمده، این بود که از طریق کنترل نقل و انتقال تجهیزات و فناوری مؤثر بر توسعه سیستم‌های پرتاب سلاح‌های هسته‌ای، خطر گسترش این سلاح‌ها را کاهش دهد. لیکن بعدها این هدف گسترش یافت و به کنترل توسعه سیستم‌های پرتاب سایر سلاح‌های کشتار جمعی یعنی سلاح‌های بیولوژیک و شیمیایی نیز تسری یافت. اعضای این رژیم متعهد هستند که از انتقال اقلام مقرر در ضمیمه MT R به کشورهای دیگر خودداری ورزند، مگر آن‌که از کشور دریافت‌کننده تضمین مصرف نهایی صحیح آن‌ها را دریافت نمایند. در واقع، دولت دریافت‌کننده باید به آن‌ها تضمین بدهد که از موارد مذکور برای تولید موشک استفاده نخواهد کرد.^(۱۰) اگر چه MT R از عضویت سایر کشورها استقبال می‌کند،^(۱۱) ولی همه کشورها قابلیت عضویت در آن را ندارند. شرکای این رژیم،

دولت‌های داوطلب عضویت را به صورت موردی مورد بررسی قرار می‌دهند و براساس اثربخشی کنترل‌های صادراتی دولت مذکور و نقش آن در این رژیم و همچنین سابقه آن دولت از نظر گسترش سیستم‌های موشکی و تسلیحاتی کشتار جمعی، در مورد آن تصمیم‌گیری می‌نمایند.^(۱۲)

از جمله معاهدات بین‌المللی منعقد شده در پی رژیم مذکور عبارتند از:

- موافقتنامه روسیه - آمریکا در خصوص کنترل‌های صادرات موشکی مورخ ۲ سپتامبر ۱۹۹۳.
- موافقتنامه عدم گسترش موشکی بین آمریکا - آفریقای جنوبی مورخ ۴ اکتبر ۱۹۹۴.
- موافقتنامه موشکی آمریکا - اکرین مورخ ۳ اوت ۱۹۹۴.^(۱۴)
- امضای کردارنامه موشکی در نشست مادرید در سال ۲۰۰۲.

در اکتبر ۲۰۰۰ نیز تدابیر اعتمادسازی در چارچوب پیش‌نویس یک مجموعه قواعد رفتاری حاکم بر موشک‌های بالستیک تهیه شد تا امضاکنندگان آن ضمن متعهد ساختن خود به اصول و تعهدات آن، به ارائه اختیاری اطلاعات ناظر بر موشک‌های بالستیک موجود خویش اقدام ورزند.^(۱۳)

۲ - کاربرد صلح‌آمیز فناوری موشکی از دیدگاه MT R

موانع ناشی از معاهدات خلع سلاح و کنترل تسلیحات بر تجارت بین‌المللی مواد و تجهیزات دو یا چند منظوره برای مقاصد صلح‌آمیز، چالشی است که کشورهای در حال توسعه را همواره به مبارزه واداشته است. در MT R ضمن ترغیب کشورهای در حال توسعه به پذیرش اختیاری تعهدات آن و افزایش گستره اعضا، ادعا می‌شود که استفاده صلح‌آمیز از فناوری موشکی مجاز است. واقعیت این است که دسته‌های اول و دوم ضمیمه دستورالعمل MT R، هم تجهیزات و فناوری صرفاً نظامی و هم دو منظوره را دربرمی‌گیرد. کنترل فناوری

و تجهیزات دو منظوره از عمده ترین مواردی هستند که در پناه این رژیم و در پوشش و ظاهری مطلوب، برای محدود کردن برنامه های توسعه غیر نظامی و سنتی کشورهای در حال توسعه به کار می رود.

موشک ها را با توجه به میزان مواد منفجره قابل حمل و مسافت قابل پیدایش آن ها به دسته های مختلفی تقسیم کرده اند. موشک های دسته اول مشمول MT R، موشک هایی هستند که بیش از ۵۰۰ کیلوگرم وزن دارند و مسافتی بیش از ۳۰۰ کیلومتر را می پیمایند. اگر چه کشورهای برخوردار از این موشک ها در جهان، محدود و انگشت شمار هستند، برای در انحصار نگه داشتن وضعیت این کشورها گفته می شود که "برنامه های تولید و توسعه این نوع موشک ها، باعث ایجاد بی ثباتی در عرصه بین المللی و تهدید صلح و امنیت جهانی خواهند شد، زیرا نه تنها میان کشورهای همسایه احساس ناامنی ایجاد می کنند، بلکه در بیش تر موارد با تهدید مبادلات منطقه ای موجود، موجب عکس العمل در داخل منطقه خواهند شد. این عکس العمل ها ممکن است به توسعه و کاربرد احتمال موشک های مشابه منجر گردند. بنابراین، این موشک ها که نخست برای تقویت امنیت ملی مورد نظر هستند به تهدید برای صلح و ثبات و امنیت سایر کشورهای منطقه تبدیل خواهند شد." (۱۵)

در واقع، به دلیل پیچیدگی موشک های بالستیک و فناوری موشکی، روش آسان و ساده ای برای تشخیص صلح آمیز بودن یا نبودن یک برنامه موشکی معین و دستاوردهای آن وجود ندارد. (۱۶) در عین حال دو راه از سوی طرفداران آن رژیم بدین منظور ارائه شده و آن این که: آیا کشور مورد نظر به کلیه معاهدات عدم گسترش پای بند بوده و هیچ گونه نگرانی و شک و تردیدی درباره پای بندی آن به تعهدات آن ها اعلام شده است یا خیر؟ آیا کشور مورد نظر برای انجام بازرسی از مصرف نهایی فناوری موشکی انتقال یافته به آن در مراحل قبل و بعد از پرتاب مورد نظر، آمادگی خود را اعلام کرده است یا خیر؟ (۱۷)

دو راه حل کمکی مذکور نه تنها هیچ‌گاه به تشخیص ماهیت برنامه‌های موشکی کمک نمی‌کند، بلکه خود موجب نوعی بی‌نظمی و سوءاستفاده در جهت محدود نمودن هر چه بیش‌تر کشورهای در حال توسعه است. زیرا اولاً عضویت یا عدم عضویت در معاهدات عدم گسترش امری مجزا و مستقل است که به اوضاع و احوال و معیارهای خاص خود بستگی دارد و نباید از MT R به‌عنوان ابزاری برای پذیرش سایر معاهدات عدم گسترش استفاده شود. ثانیاً اگر وجود نگرانی و تردید مبنای تشخیص ماهیت یک برنامه موشکی تلقی گردد، در آن صورت باید کشورهای در حال توسعه به‌ویژه تعدادی از آنها را که در پرتو مسائل سیاسی همیشه در معرض اتهام کشورهای غربی هستند (به فرض که عضو MT R باشند) را همواره کشورهای متخلف و ناقض تعهد تلقی کرد. این قضاوت قبل از ارتکاب جرم یا قصاص قبل از جنایت از توجیه منطقی و حقوقی و حتی سیاسی بی‌بهره است.

۳- عدم مشروعیت حقوقی رژیم کنترل فناوری موشکی

از نظر موازین حقوقی بین‌المللی، تأسیس و شکل‌گیری رژیم کنترل فناوری موشکی، بر پایه مشروعیت استوار نیست. یکی از تفاوت‌های اساسی MT R با سایر رژیم‌های عدم گسترش این است که MT R نه یک معاهده الزام چندجانبه و جهان‌شمول بلکه سند تحقق منافع جمعی از دولت‌های دارای فناوری پیشرفته موشکی است. در واقع، این رژیم، یک تشکل غیررسمی از تعدادی دولت‌هاست برای دستیابی به هدفی که آنها ضروری تلقی می‌نمایند و آن چیزی نیست جز همکاری برای جلوگیری از گسترش نامحدود فناوری موشکی.^(۱۸)

آنها به‌عنوان یک گروه اصول، تدابیر و فهرست‌هایی را درخصوص فناوری‌های موشکی تنظیم می‌کنند و همگی ضمن توافق درخصوص لازم‌الاجراء بودن آنها نسبت به گروه و اعضا، خود را به اجرای آنها مکلف می‌سازند.

بنابراین، دولت‌هایی که این قواعد و تدابیر را مورد پذیرش قرار می‌دهند، یک تعهد الزام‌آور سیاسی را برای پای‌بندی به آن‌ها ایجاد می‌نمایند. این قواعد صرفاً درخصوص اعضای MT R لازم‌الاجراء هستند و سایرین تنها در موقعیتی واجد چنین تعهدی می‌گردند که آن‌ها را مورد پذیرش قرار دهند. اعضای MT R تعهد اختیاری سایر کشورها به اجرای مفاد آن رژیم را عاملی مهم برای بهبود صلح، امنیت و ثبات بین‌المللی تلقی و برخی کارشناسان آن را بهترین وسیله‌ای می‌دانند که دولت‌ها بدان طریق می‌توانند به منافع خود و منطقه‌ی خود کمک نمایند.^(۱۹)

از آن‌جا که این رژیم مبتنی بر یک معاهده‌ی تابع حقوق بین‌المللی نیست، در نتیجه مسأله‌ی ضمانت اجرای بین‌المللی نیز در حصول اجرا و پای‌بندی به اصول آن هرگز مطرح نمی‌شود. دولت‌های عضو آن صرفاً از نظر سیاسی متعهد می‌شوند که از طریق سیستم حقوقی داخلی خویش در راستای سیاست‌های هماهنگ کنترل فناوری موشکی اقدام ورزند.^(۲۰) ولی آیا این‌گونه استفاده از سیستم حقوقی داخلی، از نظر حقوق بین‌الملل مشروع است؟

مشروعیت وضع قوانین و مقررات داخلی جهت محدود کردن صادرات برخی موارد و فناوری‌ها به کشورهای دیگر اگر به صورت برابر و ناظر بر همگان بوده و ناقض حقوق بین‌الملل نباشد، ممکن است قابل حمایت باشد ولی استفاده ابزاری از سیستم حقوق داخلی برای متوقف ساختن یا کند کردن روند توسعه برخی کشورهای خاص به هر عنوان و دستاویز که باشد با حق بر توسعه به‌عنوان یکی از دستاوردهای جهان سوم در حقوق همبستگی^(۲۱) مغایرت دارد. ایجاد معاهدات سیاسی محدود در جهت بین‌المللی کردن این ساخته و پرداخته‌های داخلی نیز بی‌شک مورد حمایت حقوق بین‌الملل نخواهد بود.

۴ - ماهیت تبعیض‌آمیز و اعمال فشار در رژیم کنترل فناوری موشکی

اعضای MT R معتقد به تبعیض‌آمیز بودن این رژیم نیستند. البته این امری

غیرعادی و بعید هم نیست بلکه غیرعادی آن است که به چنین چیزی اذعان نمایند. از سوی دیگر، این رژیم به ظاهر اختیاری است. زیرا دولت‌ها هنگام تصمیم‌گیری برای پیوستن به آن، قواعد آن را مورد پذیرش قرار می‌دهند. این تصمیم‌گیری و پذیرش، امری داوطلبانه است و به ظاهر هیچ عاملی برای الزامی کردن آن وجود ندارد. (۲۲)

ولی واقعیت‌های حاکم بر روابط بین‌الملل نشان می‌دهد که فشارهای ناشی از تبلیغات گسترده کشورهای بزرگ درخصوص مشروع جلوه دادن MT R و جا انداختن آن به عنوان «تنها راه حل» مشکل گسترده خطرات سیستم موشک‌های بالستیک، چنان است که عدم پذیرش مفاد آن از سوی برخی کشورها را در دیدگاه افکار عمومی جهانی مرادف با ایجاد تهدید برای صلح و امنیت بین‌المللی می‌نمایاند و این همان مسأله‌ای است که «داوطلبانه و اختیاری» بودن پذیرش MT R را پوسته‌ای بی‌محتوا می‌سازد، مسأله‌ای که نه تنها در MT R بلکه حتی در برخی معاهدات مهم بین‌المللی نیز کم و بیش صادق است.

هدف این رژیم در جلوگیری از گسترش بی‌ثباتی در فناوری موشکی یعنی وسایل پرتابی قادر به حمل سلاح‌های کشتار جمعی، امری کاملاً سازگار با روح قاعده جهانی و غیرتبعیض‌آمیز عدم گسترش اعلام شده است. (۲۳) رژیم عدم گسترش صراحتاً وسایل سیستم‌های پرتاب را تحت پوشش قرار نمی‌دهد، اما به روشنی در جهت جلوگیری از ایجاد پتانسیل‌های کاربرد سلاح‌های کشتار جمعی، موجودیت یافته و فعالیت می‌کند. در حالی که ارتباط بین آن‌ها غیرقابل اجتناب است. زیرا یک سلاح کشتار جمعی باید به وسیله یک سیستم پرتاب مورد استفاده قرار گیرد. از طرف دیگر، خطرناک و بی‌ثبات‌ترین سیستم‌های پرتاب، موشک‌ها هستند. (۲۴)

اعتراف رئیس لهستانی MT R بر بیهوده یا کم اثر بودن این رژیم، بهترین نمود از ضعف‌های اساسی به‌ویژه نابرابر بودن آن است که می‌گوید «واقعیت این

است که عضویت در این رژیم به معنای آن نیست که اعضا خود به خود فناوری و برنامه‌های موشکی خود را امحا نمایند. از طرف دیگر خود به خود موجد حق تولید، دستیابی، صادرات و واردات موشک یا فناوری موشکی نمی‌گردد.^(۲۵)

جمله دوم عبارت ایشان، مطلبی بی اثر به نظر می‌رسد. زیرا نیازی به این استدلال نیست که حق فعالیت در زمینه موشک یا فناوری موشکی را نمی‌توان زاییده مثلاً MT R تلقی کرد. اصولاً دولت‌ها از حق هرگونه فعالیت برخوردارند مگر آن که حقوق بین‌الملل این امر را منع کرده باشد.^(۲۶)

بنابراین، اعلام این که MT R موجد حق این فعالیت نیست را نمی‌توان دستاویزی برای توجیه ضعف این رژیم در خودداری از سلب این حق نسبت به اعضای آن دانست. هم‌چنین در تلاش برای اختفای ضعف‌های بنیادین MT R گفته می‌شود که: "بیش‌تر کشورهای عضو یعنی حدود ۲۳ کشور، از چنین سیستم‌های پرتابی برخوردار نیستند. و هیچ عضوی نیز هرگز از عضویت خود برای اعمال حق دستیابی به موشک یا فناوری موشکی استفاده نکرده است. و بیش‌تر کشورها نیز برنامه‌های موشکی خود را به‌عنوان یکی از نتایج پیوستن به آن رژیم کنار گذاشته‌اند. این رژیم در صادرات فناوری موشکی بین اعضا و غیراعضا تبعیض قایل نمی‌شود. و بر همگی آن‌ها قواعد واحدی اعمال می‌شود. این ادعا که رژیم مذکور تبعیض‌آمیز است، دور از صحت می‌باشد."^(۲۷)

به‌رغم دیدگاه‌های مذکور، واقعیت این است که اساس MT R، عدم گسترش افقی و ممانعت از گسترش تعداد کشورهای برخوردار از موشک‌های با برد متوسط و قاره‌پیماست. این رژیم هرگز اعضای خود را از توسعه عمودی منع نمی‌سازد، بلکه صرفاً آن‌ها را متعهد می‌سازد تا از انتقال مواد و تجهیزات موشکی به کشورهای در حال توسعه خودداری کنند، گرچه این امر به قیمت محروم کردن هرچه بیش‌تر این کشورها از کاربردهای صلح‌آمیز صنایع یا فناوری موشکی باشد.

بند دوم: امنیت جمهوری اسلامی ایران و ضرورت‌های دفاعی ارتقای توان موشکی

جمهوری اسلامی ایران در منطقه‌ای قرار گرفته است که امنیت ژئوپلیتیک آن برای همگان آشکار است. اتحاد سیاسی - نظامی کشورهای این منطقه با کشورهای غربی و تنش سیاسی برخی کشورهای غربی با جمهوری اسلامی ایران ضرورت تقویت توانمندی‌های نظامی را بیش از پیش برجسته می‌سازد. در این منطقه که همواره محل تنش‌ها و نزاع‌های بالقوه است، فاصله اندک و کوتاه بین پایتخت‌ها، نگرانی از منتج شدن فرایند گسترش به استفاده از موشک‌های بالستیک، امنیت منطقه را به شدت تهدید می‌کند. وجود ۱۲ کشور توانمند موشکی دارای موشک‌هایی با برد ۱۵۰ تا ۵۰۰۰ کیلومتر در این منطقه و اطراف آن، ضرورت تقویت بنیه نظامی کشور را کاملاً نمایان می‌سازد.

فعالیت مشترک موشکی لیبی و آلمان، خرید موشک‌های بالستیک SS-2 چین با برد ۲۷۰۰ کیلومتر توسط عربستان سعودی؛ فعالیت‌های موشکی هند و پاکستان، برخورداری پاکستان از موشک‌های ۳۰۰ کیلومتری M11، ۶۰۰ کیلومتری M9، ۱۷۰۰ کیلومتری قانوری - ۱، ۶۰۰ کیلومتری شاهین و برخورداری هند از سه نوع موشک پرتیوی - ۱ با برد ۱۵۰ کیلومتر، پرتیوی - ۲ با برد ۲۵۰ کیلومتر و آگنی با برد ۲۵۰۰ کیلومتر و اعلام تولید موشک‌های بالستیک با برد متوسط (IRBMS) تا ۵۵۰۰ کیلومتر به‌عنوان بخشی از سیاست امنیتی و تضمین دفاع راهبردی این کشور، تجهیز رژیم صهیونیستی به موشک پریشو با برد ۲۰۰۰ کیلومتر - که ایران و کشورهای عربی در حوزه نفوذ آن قرار دارند -، و گذر آن‌ها از آستانه هسته‌ای^(۲۸) نیز تضمین دفاع از امنیت و اقتدار ملی در برابر خطرات بالقوه موشک‌های بالستیک کشورهای منطقه را واجب می‌نمایاند (جدول ۱).

جدول ۱- نوع موشک‌های بالستیک در کشورهای خاورمیانه با برد بیش از ۱۰۰ (۲۹)

ردیف	نام کشور	موشک‌های موجود	برد
۱	مصر	اسکاد B اسکاد	۳۰۰ کیلومتر ۵۰۰ کیلومتر
۲	رژیم صهیونیستی	یریشو I یریشو II	۵۰۰ کیلومتر ۱۵۰۰ کیلومتر
۳	سوریه	اس.اس. ۲۱ اسکاد B اسکاد اسکاد D	۱۰۰ کیلومتر ۳۰۰ کیلومتر ۵۰۰ کیلومتر ۷۰۰ کیلومتر
۴	لیبی	اسکاد B الفتاح	۳۰۰ کیلومتر ۲۰۰ کیلومتر
۵	عراق	ابابیل ۱۰۰ السامرود الحسین	۱۰۰ کیلومتر ۱۵۰ کیلومتر ۱۵۰۰ کیلومتر
۶	عربستان سعودی	سی.اس.اس ۲	۲۶۰۰ کیلومتر
۷	امارات متحده عربی	اسکاد B	۳۰۰ کیلومتر
۸	یمن	اس.اس. ۲۱ اسکاد B	۱۰۰ کیلومتر ۳۰۰ کیلومتر

در هر حال، از چند جهت، ارتقای توان موشکی در کشور ضروری است: تضمین امنیت منطقه‌ای، تضمین امنیت داخلی و تمامیت سرزمینی و در نهایت ابتکار و توسعه فعالیت‌های فضایی.

۱- تضمین امنیت منطقه‌ای

جمهوری اسلامی ایران به دلیل گستردگی قلمرو جغرافیایی، از بیش‌ترین دولت‌های همسایه در منطقه برخوردار است. این امر هم فرصت است و هم تهدید. از آن‌جا که برخی از دولت‌های همسایه به کانون تأمین منافع غرب و مخالفان جمهوری اسلامی ایران تبدیل شده‌اند، جهت‌گیری سیاست‌های این کشورها ضریب امنیتی ایران را تقلیل داده است و از این رو، وضعیت توان دفاعی کشور باید به گونه‌ای باشد که در برابر این تهدیدها، نوعی امنیت

اطمینان بخش خلق نماید.

از آنجا که توان موشکی کشور جایگاه خاصی در میان ابزارهای دفاعی کشور دارد، امنیت کشور در برابر دولت‌های همسایه باید با ارتقای توان موشکی به نحوی ارتقاء کمی و کیفی یابد که بازدارندگی در برابر هرگونه تهدید و حمله را محقق سازد.

از طرف دیگر، در منطقه خلیج فارس و حتی در مجموعه خاورمیانه، تهدیدهای مختلفی علیه امنیت کشورها وجود دارد که تهدید علیه کشورمان نیز کمابیش زیاد است. توان موشکی کشور باید با کاهش حجم تهدیدها، جایگاه توان دفاعی کشور در منطقه را ارتقاء بخشد. بنابراین، توان موشکی بالستیک باید در هسته دکتترین دفاعی کشور مستقر گردد. از طرف دیگر، سطح این توان باید به گونه‌ای باشد که به عنوان کمکی برای تقویت برنامه‌های اقتصادی به‌ویژه در بخش دفاعی (از طریق صادرات) و هم‌چنین تحقق همکاری‌ها و اتحادهای نظامی یا دفاعی با دولت‌های دوست و هم‌فکر عمل نماید.

۲- ابتکار و توسعه فعالیت‌های فضایی

فضا عرصه‌ای راهبردی برای تأمین امنیت ملی و بین‌المللی است و دولت‌ها از زمانی که با این فرصت نقش‌آفرین آشنا شده‌اند، از هیچ کوششی در این راستا فروگذار نکرده‌اند. توسعه فعالیت‌های فضایی تا حد زیادی به توان نظامی و به‌ویژه موشکی دولت‌ها بستگی دارد و از این رو، تنها دولت‌های دارای فناوری پیشرفته موشکی، به عرصه فعالیت‌های فضایی وارد شده‌اند.

جمهوری اسلامی ایران اخیراً در توسعه فعالیت‌های فضایی پیشرفتی، چشم‌گیر داشته و برنامه‌ریزی در این رابطه که به یک دهه قبل باز می‌گردد، به پرتاب کاوشگر و موشک «ماهواره‌بر» سفیر امید انجامیده است. عزم نیروهای مسلح در قالب قوانین برنامه‌های سوم و چهارم توسعه، بهره‌گیری از فرصت

اقدامات فضایی برای مقاصد صلح‌آمیز است که پرتاب ماهواره‌های تجاری، تبلیغاتی، هواشناسی و نظایر آن، مهم‌ترین مصداق این برنامه‌هاست. با توجه به این‌که این گونه فعالیت‌ها مستلزم ارتقای توان موشکی برای پرتاب ماهواره و سفینه‌های فضایی است، وزارت دفاع مسئولیت اصلی پیگیری این برنامه‌ها را بر عهده دارد. بنابراین، ارتقای بُرد توان موشکی کشور باید به گونه‌ای باشد که برنامه‌های فضایی کشور را که اساساً دارای اهداف غیرنظامی است، محقق سازد.

بند سوم: برنامه‌های دفاع موشکی، آغازگر یک مسابقه جدید تسلیحاتی

در نیمه دوم سال ۱۹۹۳، برنامه دفاع در برابر موشک‌های بالستیک در دستور کار کنترل تسلیحاتی قرار گرفت. دولت آمریکا ابتدا شروع به آزمایش این موشک‌ها نمود و تلاش کرد تا روسیه را به تفسیر متقابل پیمان بالستیک (ABM) و تفکیک مرز برنامه‌های دفاع موشکی استراتژیک و دفاع تاکتیکی ترغیب نماید تا از این رهگذر، برنامه‌های دفاع تاکتیکی را از گستره این معاهده خارج سازد. قصد آمریکا آن بود تا بدین طریق نوع جدیدی از سیستم‌های پیشرفته موشک‌های سپر دفاعی (TMD) یا موشک‌های ضدبالستیک (ATM) را مورد آزمایش و استفاده قرار دهد.^(۳۰) این تلاش که هنوز هم در چارچوب برنامه سپر دفاعی بوش ادامه دارد، با عکس‌العمل شدید اغلب کشورهای در حال توسعه و همکاری‌طلبی برخی اعضای اتحادیه اروپا روبه‌رو شده است. از دیدگاه روسیه، این برنامه‌ها کاملاً با معاهده ABM مغایرت دارد و آن را تضعیف می‌نماید.^(۳۱)

این گونه تلاش‌ها ضمن آن‌که موجب رقابت تسلیحاتی در ماورای جو و نقض معاهدات بین‌المللی استفاده صلح‌آمیز از فضا می‌شود، بی‌ثباتی جهان را تشدید می‌نماید. به‌عنوان مثال، بعد از سال ۱۹۸۲، وزارت دفاع آمریکا ۱۵ آزمایش موشکی را در خارج از جو در راستای برنامه دفاع موشکی انجام داده است.^(۳۲) نامگذاری این برنامه از سوی ریگان تحت عنوان «جنگ ستارگان»، این

خطر را کاملاً منعکس می‌نماید. از طرف دیگر، آنچه در پوشش سیستم دافع ضدبالتستیک صورت می‌گیرد، اگر چه عنوان دفاعی دارد، کاملاً دفاعی نبوده بلکه ترکیبی از توانمندی‌های دفاعی - تهاجمی را در بردارد؛ زیرا تلاش می‌کند با تضعیف توان تهاجمی سایر کشورها، توان دفاعی خود را افزایش دهد.^(۳۳)

موشک‌های بالتستیک و راه در پیش رو

از دیدگاه کنترل موشک‌های بالتستیک و عدم گسترش، موشک‌های بالتستیک در آینده دو راه بیش‌تر در پیش رو نخواهند داشت. یا در چارچوب مذاکرات خلع سلاح جهان‌شمول در حوزه سازمان ملل متحد و مشمول یک معاهده موشکی قرار گیرند؛ یا آن که هم‌چنان در چارچوب گسترش افقی و عمودی به حیات خویش ادامه خواهند داد و عرصه‌ای برای رقابت گروه‌های سیاسی دولت‌ها تبدیل خواهند شد.^(۳۴) در وضعیت فعلی، این عرصه‌ی رقابت کاملاً نمایان است. اگر چه کنترل توان موشکی در تئوری، بسیار جذاب و قابل قبول می‌نماید لیکن این آرمان در صورتی مؤثر خواهد بود که به‌طور عمومی، کامل و برابر به اجرا درآید و منافع اساسی امنیتی دولت‌ها و دکترین‌های دفاعی و هم‌چنین فعالیت‌های صلح‌آمیز فضایی را نیز در نظر آورد.

به‌نظر غربی‌ها، منع تولید موشک‌های بالتستیک در چارچوب یک معاهده‌ی غیرتبعیض‌آمیز و منع جامع تولید، توسعه و اکتساب موشک‌های بالتستیک و انهدام آن‌ها، پاسخی کوتاه به چالش امنیت ملی در قرن بیست و یکم خواهد بود.^(۳۵) به‌دلیل ارتباط منطقی موشک‌های بالتستیک با سلاح‌ها و مواد شکاف‌پذیر هسته‌ای، انعقاد معاهدات بین‌المللی منع تولید سلاح‌های هسته‌ای و انهدام آن‌ها و منع استفاده از مواد قابل شکافیت برای مصارف نظامی، به حفظ امنیت بین‌المللی در قرن بیست و یکم کمک شایانی خواهد کرد.

دیگر جنبه‌های منفی رژیم کنترل فناوری موشکی

رژیم کنترل فناوری موشکی، به جای آن‌که پی‌جوی علت تهدید صلح و امنیت بین‌المللی باشد، بر معلول تمرکز نموده است. استقرار صلح و امنیت پایدار منوط به خلع سلاح کشتار جمعی است.^(۳۶) جامعه جهانی باید خلع سلاح هسته‌ای (که تاکنون تحقق نیافته) را پی‌گیری و دنبال نماید نه آن‌که کنترل موشک‌های قابل استفاده برای پرتاب سلاح‌های کشتار جمعی را راه‌حل این معضل تلقی کند. کشورهای عضو این رژیم به‌خوبی می‌دانند که نمایاندن MT R به‌عنوان یا به‌جای یک معاهده خلع سلاح هسته‌ای نه تنها جوابی برای معضل گسترش سلاح‌های کشتار جمعی نیست، بلکه بیش‌تر به مثابه پاک کردن صورت مسأله است.

همان‌طور که رئیس کنفرانس تمدید معاهده منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای یادآوری کرد، برای آن‌که دایمی کردن این معاهده به استمرار تعهدات نابرابر و آپارتاید هسته‌ای بین دولت‌های هسته‌ای و غیرهسته‌ای تبدیل نشود، عدم گسترش باید با خلع سلاح همراه گردد.

در کل، انتقادات و ایرادهای زیادی بر MT R وارد است که هرگونه رویکرد مثبت کشور به سمت و سوی این رژیم را ناممکن و تهدیدآمیز می‌نماید. در کنار سایر موارد مذکور در متن، مهم‌ترین ایرادهای وارده بر این رژیم عبارتند از: تبعیض‌آمیز بودن، تحدید استفاده‌های صلح‌آمیز، جهان‌شمول نبودن و فقدان اثربخشی.

تبعیض‌آمیز بودن. همان‌طور که قبلاً گفته شد حمایت طرفداران MT R از غیرتبعیض‌آمیز بودن آن براساس قابل قبولی استوار نیست. تأکید کشورهای جهان سوم و کمیته‌ی اول مجمع عمومی ۲۰۰۰ بر ایجاد تدابیر غیرتبعیض‌آمیز یا تدابیری غیر از MT R به‌خوبی از عقیده آن‌ها بر نابرابر بودن آن رژیم دلالت دارد. نماینده پاکستان در این کمیته اعلام کرد:

”کسانی که حق کاربرد هزاران موشک را برای خود محفوظ نگه داشته‌اند، اکنون در پی آن هستند که کشورهای در حال توسعه را از دفاع مشروع از خود محروم سازند، جامعه بین‌المللی باید در برابر گرایش تبعیض‌آمیز مذکور به شدت مقاومت نماید.“^(۳۷)

یکی از نمودهای نابرابری MT R، شرایط نابرابر مربوط به مشارکت است. اگر کشور داوطلب مشارکت، جزء کشورهای در حال توسعه باشد باید در زمینه توسعه موشک‌های بالستیک فعالیت نکرده باشد، ولی در مورد کشورهای توسعه‌یافته این شرط لازم نمی‌باشد.^(۳۸)

تحدید مصارف و کاربردهای صلح‌آمیز فناوری موشکی. در توجیه عدم صحت ایراد مذکور گفته شده که:

”این رژیم نمی‌تواند، نباید و نمی‌خواهد از کاربردهای صلح‌آمیز فناوری موشکی جلوگیری نماید. در اسناد MTCR به روشنی آمده است که این رژیم برای تحدید برنامه‌های فضایی ملی یا همکاری بین‌المللی در بهبود این برنامه‌ها طراحی نشده است، مشروط بر آن‌که برنامه‌های مذکور در ایجاد و توسعه سیستم‌های پرتاب سلاح‌های کشتار جمعی نقش و مشارکت نداشته باشند.“^(۳۹)

مشکل بودن مرزبندی قطعی بین کاربردهای صلح‌آمیز و غیرصلح‌آمیز فناوری‌های دو یا چند منظوره اگر چه غیرقابل اجتناب است، نباید به ابزاری برای بهره‌گیری سیاسی علیه کشورهای در حال توسعه تبدیل شود. در این‌گونه موارد، اصل همان حق فعالیت دولت‌های در حال توسعه است. حق توسعه که همواره کشورهای پیشرفته از سر فرود آوردن در قبال آن خودداری کرده‌اند، نمی‌تواند این امکان را به مدعیان ظاهری صلح و امنیت بین‌المللی بدهد تا در پناه نگرانی‌های بین‌المللی - که برخی از آن‌ها در جای خود قابل بحث هستند - فرایند توسعه جهان سوم را با مانع روبه‌رو نمایند. ادعای گسترده و مستمر غرب

بر فعالیت برخی کشورهای در حال توسعه درخصوص دستیابی به سلاح‌های کشتار جمعی، نمونه‌ای از این موارد است. این در حالی است که مدعیان مذکور خود به خوبی می‌دانند که اغلب این کشورها صرفاً در جهت توسعه اقتصادی و صنعتی که بر مقاصد غیرنظامی مبتنی است، فعالیت می‌کنند.

عدم جهان‌شمولی. اتحاد جماهیر شوروی (سابق) سال‌ها خارج از رژیم مذکور قرار داشت. بعد از سال ۱۹۸۷، به تدریج کشورهای کلیدی نظیر روسیه، اکراین و برزیل به عضویت آن درآمدند، دو قدرت موشکی دیگر یعنی چین و رژیم صهیونیستی بدون پیوستن رسمی به آن گروه، دستورالعمل آن را مورد پذیرش قرار داده‌اند اما در این خصوص نه با نقطه تماس MT R بلکه در چارچوب یادداشت تفاهم دوجانبه با آمریکا اقدام کرده‌اند. در هر حال، هم اکنون بسیاری از کشورهای تولیدکننده اصلی موشک و فناوری موشکی، خارج از MT R قرار دارند و از پذیرش اصول و تعهدات آن خودداری ورزیده‌اند. بنابراین، برخلاف آنچه ادعا می‌شود^(۴۰) MT R گسترده‌ترین سند عدم گسترش موشکی و واحد بیش‌ترین پذیرش و مقبولیت بین‌المللی نیست. از طرف دیگر، تلاش دولت‌های عضو این رژیم این است که آن را تبدیل به نظامی جهانی نمایند. از این رو، در نشست مادرید در سال ۱۹۹۲، کردارنامه موشکی که ساخته و پرداخته این رژیم بود، برای تصویب اعضا ارائه شد که به‌وسیله بیش از ۱۰۰ کشور امضا شد. این رژیم تهدیدی عمده برای امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران از نظر تحدید توان فناوری موشکی (در بعد صادرات و واردات تجهیزات و فناوری) است که این موضوع شایسته تحلیل مجزاست.

فقدان اثربخشی. ایجاد یک رژیم محدود کنترل صادرات فناوری موشکی الزاماً به عدم گسترش منجر نمی‌شود، بلکه بیش‌تر به ابزاری برای تحمیل خواسته‌های یک‌سویه عده‌ای از کشورها بر اکثریت اعضای جامعه بین‌المللی تبدیل می‌گردد. به دلیل نامناسب بودن اصول این رژیم و ماهیت نابرابر آن، بیش

از ۱۶۰ کشور از پذیرش آن امتناع ورزیده‌اند. اثر مستقیم عدم جهان‌شمولی این رژیم آن است که به دلیل تهدیدهای امنیتی کشور، روز به روز بر گسترش کمی و کیفی موشک‌ها افزوده می‌شود.

به همین دلیل، MT R فاقد اثربخشی بوده^(۴۱) هرگز قادر به تأمین جهانی عاری از موشک و در سطح محدود آن، عدم گسترش موشکی نخواهد بود. در واقع، اغلب شرکای این رژیم در عمل درگیر تبادل علوم، فنون و فناوری‌های موشکی هستند و از این راه، سود سرشاری را نیز کسب می‌نمایند. گزارش وزارت دفاع آمریکا نیز از اثربخش نبودن این رژیم حکایت دارد.^(۴۲)

اقدامات مستقل سازمان ملل متحد در زمینه موشک‌ها نیز گویای آن است که بیش‌تر اعضای جامعه بین‌المللی مشتاق پیدایی تدابیری مستقل از MT R برای کنترل موشک و فناوری موشکی هستند تا بدین ترتیب، کلیه ابعاد این موضوع تبیین و تنظیم گردد. مجمع عمومی ملل متحد در قطعنامه دسامبر ۱۹۹۹^(۴۳) از دبیرکل خواست تا نظرات کشورهای عضو را درباره مسأله موشک‌ها در کلیه جهات آن جویا شود. لیکن تا اوت ۲۰۰۰ فقط شش کشور بنگلادش، هند، ایران، قطر، اردن و انگلستان به آن پاسخ مثبت داده‌اند.

جمهوری اسلامی ایران در پاسخ خویش، بر فقدان معاهدات چندجانبه ناظر بر برنامه‌های موشکی و ماهیت دوگانه فناوری اشاره کرد و در این خصوص اقدام فوری را خواستار شد، اما نخستین گام را تحقیقات بیش‌تر دبیرکل در این زمینه در حدود قطعنامه مذکور و بلکه ایجاد پانلی از کارشناسان دولتی برای بررسی راه‌حل‌های برخورد جهانی با مسأله گسترش موشک تلقی نمود. این پیشنهاد به قطعنامه کمیته اول در خصوص ایجاد گروه مطالعاتی ملل متحد در خصوص بررسی مسأله گسترش فناوری موشکی و تدابیر کنترل آن‌ها انجامید.^(۴۴) از میان اعضای MT R تنها روسیه و آفریقای جنوبی به قطعنامه پیشنهادی ایران رأی مثبت دادند.

دبیرکل ملل متحد در طرد نظریه بازدارندگی هسته‌ای که مبنای اصلی عدم گسترش است، یادآور شد " این که کشورهای هسته‌ای همچنان اصرار می‌ورزند که سلاح‌های در دست آن‌ها موجب افزایش امنیت می‌شود در حالی که سلاح‌های در دست دیگران تهدیدی برای صلح می‌باشد، دیگر قابل قبول نیست." (۴۵) ولی جای تأسف است که ایشان در خصوص راه‌حل مشکل سیستم‌های دفاع ضد موشک عقیده دارند که "به خطر نيفتادن پیشرفت‌هایی که تاکنون درباره تقلیل تعداد سلاح‌های هسته‌ای حاصل شده است، منوط به تدوین برنامه‌هایی برای تجهیز دفاع موشکی با موافقت تمام طرح‌های ذیربط است." (۴۶)

با توجه به ضروریات مالی انجام برنامه‌های دفاع ضد موشک که ۶۰ میلیارد دلار در مجموع (۴۷) و ۵ میلیارد دلار در سال (۴۸) ارزیابی شده است، بدیهی است که این گونه دیدگاه‌ها صرفاً به نفع معدودی از کشورها خواهد بود و بس.

جدول ۲ - توزیع انواع موشک‌ها در سطح جهان

دولت‌های دارای موشک‌های کوتاه برد	۲۷ دولت به همراه ۵ قدرت هسته‌ای
دولت‌های دارای موشک‌های میان‌برد	۶ دولت به همراه ۵ قدرت هسته‌ای
دولت‌های دارای موشک‌های با برد متوسط	به یقین دولت چین و احتمالاً آمریکا و روسیه
دولت‌های دارای موشک‌های دوربرد قاره‌پیما	۵ قدرت هسته‌ای

به جز ۵ کشور هسته‌ای که به‌ویژه دارای موشک‌های دوربرد هستند، ۳۳ کشور دیگر در جهان از موشک‌های بالستیک برخوردارند. از این میزان، ۲۷ کشور دارای موشک‌های کوتاه برد و در واقع با برد ۳۰۰ کیلومتر یا کم‌تر و ۶ بازیگر (رژیم صهیونیستی، عربستان، هند، پاکستان، کره شمالی و جمهوری اسلامی ایران) از موشک‌های میان‌برد (۳۰۰۰ - ۱۰۰۰ کیلومتر) برخوردار هستند. چین تنها کشوری است که با داشتن حدود ۲۰ فروند موشک DF-4، از

موشک‌های با برد ۵۰۰۰-۳۰۰۰ کیلومتر برخوردار است (جدول ۲). تا زمانی که هنجاری جهانی و عام‌الشمول در منع تولید و توسعه موشک (و کنترل موشک به سبک معاهدات دوجانبه)^(۴۹) وجود نداشته باشد، نمی‌توان کشورها را از این امر بازداشت. از طرف دیگر، ساخت و پرداخت هرگونه هنجار بین‌المللی در زمینه کنترل توان موشکی باید با رعایت ماده ۵۱ منشور و حق دولت‌ها در دفاع از تمامیت ارضی و استقلال سیاسی خود باشد. به همین دلیل هیچ‌گونه ترتیبات بین‌المللی اعم از سیاسی یا حقوقی نمی‌تواند دولت‌ها را از داشتن و تعقیب برنامه‌های موشکی به‌منظور دفاع محروم نماید. مادامی که تضمین امنیت ملی بر پایه حق ذاتی دفاعی دولت‌ها استوار است و امنیت دسته جمعی واقعی وجود ندارد، دولت‌ها مختارند دکترین‌های دفاعی خود را با درنظر گرفتن تهدیدهای امنیتی منطقه‌ای و جهانی شکل دهند منوط به آن‌که ساختار دکترین‌های دفاعی‌شان به نقض قواعد عام‌الشمول حقوق بین‌الملل نینجامد. در این راستا، جمهوری اسلامی ایران مانند سایر کشورها حق دارد برنامه موشکی خود را مناسب با ضریب امنیت منطقه‌ای دنبال نماید و از افزایش برد موشکی برای توسعه برنامه‌های صلح‌آمیز فضایی استفاده کند.

پی‌نوشت

- 1 - Brad Roberts, *“From Non - Proliferation to Antiproliferation”*, International Security 18, (Summer 1993), P. 143 et. Seq.
- 2 - Jayanth Dhanapala, *“Introduction”*, in: Isrvan Gyarmati et al., *Missile Development and its impact on global Security*, (New York, DDA), or DDA ccasional Papers, No. 2, Sep, 1999, p.1.
- 3 - Ibid., p.2.
- 4 - D. Hunter, "Missile Technology Control Regime (MT R)", *Proliferation*, (BW non - Proliferation, Educational Module, VUB, SIPRI and ISN, 1998 - 2000).
- 5 - Id.
- ۶ - دبیرکل ملل متحد در سخنرانی خویش در کالج سدار کرسست شهر آنتون ایالت پنسیلوانیا در ۱۳ سپتامبر ۱۹۹۷ اعلام کرد که «امنیت دیگر مفهومی کاملاً نظامی نیست بلکه انعکاس توسعه اقتصادی، عدالت اجتماعی، حفاظت محیط زیست، دموکراتیک شدن، خلع سلاح و رعایت حقوق بشر می‌باشد». با این حال، هنوز هم به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، ملاحظات نظامی در این مفهوم جایگاهی برتر از سایر موضوعات مورد نظر دبیرکل دارد. ر.ک به: SG/SM/6325. در خصوص مفهوم امنیت ملی در قرن بیست و یکم ر.ک به: Jessica T. Matthews, *“National Security in the 21st Century”*, Speech Delivered to the Richard B. Russell Symposium at the University of Georgia, 25 ct. 1999, in arnegie Endowment for international Peace's Website. <ttp:// WWW.ciep.org>.
- 7 - John, Pike, *“Missile Technology Control Regime (MTCR) Chronology”*, <http://www.Fas.org/ nuke/ control/ mtcrc/ chron. htm>.
- 8 - John Pike, *“Mtcrc Texts”*, <http://www.Fas.org/ nuke/ control/ mtcrc/ text/>: and also Lora Lumpe, *“The Missile, Technology Control Regime, Coalition to*

Reduce Nuclear Dangers”, in: Ballistic Missile Defence in Perspective, edited by Joseph Cirincione and Frank Von Hippel, <<http://www.Fas.org/>>.

9 - Department of Foreign Affairs of the South African Government, "MR R", (30 May 2001), Website. p. 4. Para.j.

10 - Guidelines for Sensitive Missile - Relevant Transfers, of MT R's Guidelines, Para. 3.

11 - Supra. n.9, p.4, Para. 1.

12 - Id., pp.4-5, para. J. and Deborah Ziga, "A *chronology of the MTCR*", Non - Proliferation Review, (Winter 1994), p.66.

13 - Supra n.8.

14 - Istvan Gyarmati, "The Future of the Missile Technology Control Regime", in: Supra n.3, pp. 5-6.

۱۵ - یکی از دلایل این مشکل آن است که اساساً «دفاعی با تهاجمی» بودن برنامه‌های موشکی، مفاهیمی تعریف نشده‌اند که هر کشور ممکن است از ظن خود آن را تعبیر نماید. ضمن آن که ممکن است آنچه برای یک کشور «دفاعی» است برای سایرین «تهاجمی» تلقی گردد. در گذر زمان نیز دیدگاه کشورها پیرامون کاربرد و اوصاف آن‌ها دچار دگرگونی می‌گردد.

16 - Supra n. 15, pp. 8-9.

۱۷ - باشگاه لندن، گروه عرضه کنندگان هسته‌ای و کمیته زانگر در خصوص علوم، فنون و فناوری هسته‌ای فعالیت می‌کنند گروه استرالیا، در زمینه تحدید صادرات علوم و فناوری شیمیایی و بیولوژیک ایجاد شده است.

18 - Supra n. 15, p.6.

19 - "MTCR", 15 Sep. 1997, <<http://www.Fas.org/>>.

20 - Supra. n. 15. pp. 7-8.

21 - Id., p. 7.

22 - Id., p. 8.

23 - Id., p. 7.

۲۴ - این اصل که نتیجه مستقیم اصل حاکمیت دولت‌هاست، همیشه قابل اعمال نبوده و در این خصوص نظرات مختلفی وجود دارد که در حاشیه رأی مشورتی ۱۹۹۶ دیوان بین‌المللی دادگستری پیرامون مشروعیت تهدید با کاربرد سلاح‌های هسته‌ای، به طور مفصل مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

- 25 - Supra n. 15. p.7.
- 26 - Justin Anderson, *“Ballistic Missile Arsenals in the Middle East”*, Proliferation Brief, Vol. Iv, No. 3, 15 March 2001, <<http://www.Giel.rgnppp.>>; and Proliferation: Threat and Response, office of the U.S. Secretary of Defence, Jan. 2001.
- 27 - Id. p.3.
- 28 - Kapil kak, *“Missile Proliferation and international Security”*, in Supra n.3.p.30.
- 29 - Joseph irincion, *“How Effective is the Missile Technology Control Regime?”* Non - Proliferation Project, Vol. IV, No. 07, April, 2001.
- 30 - Alastair Johnston, *“Prospects for Chinese Nuclear Force Modernization: Limited Deterrence Versus Arms Control”*, hina uarterly 1996, p. 575.
- 31 - Wang un, *“The missile Threat: Perceptions and prescriptions”*, in: Supra n. 3, pp. 49 - 50.
- 32 - Joseph irincione, *“The Political and Stratetic Imparatives of National Missile Defenec”*, Presentation to the 7th IS DAR Beijing Seminar on Arms control, Xi's Eepublic of hina, oct. 8 - 12, 2000, p.12.
- 33 - Id.
- 34 - Aaron karp, *“The MTCR, the post - modern state and deterrence”*, in: Super n. 3, pp. 43 - 44.
- 35 - Edmmundo Fujita, *“No place for Missile Programmes in South America”*, in: supra n. 3. p. 15.
- 36 - “Promotion of Nuclear - Weapon - Free Status of Southern Hemisphere called for in Draft Resolution Approved by First ommittee, UN Press Release, A/DIS/3192. 31 oct. 2000; UNGA Res. 55/33A; Jenni Rissanen et, al., "First ommittee Report", Disarmament Diplomacy, No. 52, Nov, 2000.
- 37 - Lora Lumple, op.cit, p.1.
- 38 - Istvan Gyrmati, op.cit., p.8.
- 39 - Joseph irinciion, op.cit., p.2.
- 40 - Mark Smith, *“MT R and the Future of Ballistic Non – Proliferation, Disarmament Diplomacy, 2002, No. 54.*

- 41 - Proliferation: Threat and Responses, Supra n. 32.
- 42 - UNGA Res/54/54/F, Dec. 1999.
- 43 - UNA/ 55/116/Add.I, 11 Aug. 2000.
- 44 - Kofi A. Annan, We the Peoples: The Role of the United Nations in the 21st century, (New York, UN., 2000), p.53, Para. 249.
- 45 - Id., P. 53, Para. 259.
- 46 - Joseph Irinocion, op.cit., p.1.
- 47 - Joseph Irinocione, "*Missile - Defence exponents are just ignoring reality*", 2000 Philadelphia Newspapers Inc., <<http://www.ciep.org>>., p.2.
- 48 - See Joseph Irinocione, "*Making Sense of Missile Defence*", Foreign Service Journal, Nov. 2000. <<http://www.ciep.org>>.

۴۹ - معاهده نیروهای هسته‌ای با برد متوسط یا Intermediate - Nuclear Forces Treaty (INF) در سال ۱۹۸۷ بین ایالات متحده و شوروی برای امحای کامل این دسته از موشک‌ها منعقد شد. در صورتی که موشک تائپو دونگ - ۲ (Taepo Dong - 2) کره شمالی مراحل آزمایش خود را به صورت موفقیت‌آمیزی طی کند، دیگر چین تنها کشور دارنده این موشک‌ها نخواهد بود. البته بعید به نظر می‌رسد که آمریکا و شوروی نیز در عمل به معاهده IINF آنقدر پایبند بوده‌اند که بدون توجه به موشک‌های مشابه چین، کلیه موشک‌های مذکور در زرادخانه‌های خویش را نابود کرده باشند. در خصوص معاهده IINF ر.ک.به:

Ellit et al., Arms Control, Disarmament and International Security Dictionary , (Oxford, Clarendon Press Ltd., 1987), pp.